

Anna Lewandowska

Gdańsk

Mniejszość białoruska a polityka językowa

Niniejszy artykuł porusza wybrane kwestie związane z obecnością mniejszości białoruskiej w Polsce. Oba narody łączą silne więzy zarówno społeczne, jak i historyczne. Ponadto, ze względu na wymogi prawne, stanowi obiekt zainteresowania analizą i rozważań dotyczących funkcjonowania mniejszości narodowych w ramach ustawodawstwa polskiego.

Na wstępie należy omówić dwa pojęcia, które pojawiają się w tytule artykułu, mianowicie mniejszość narodowa oraz polityka językowa. Wyjaśnienie tych kwestii pomoże w lepszym odbiorze tekstu.

Kwestia praw mniejszości jest jednym z najważniejszych aspektów polskiej polityki państwowej. W tym miejscu należy kilka słów poświęcić genezie praw mniejszości. Początkowo dyskusje wokół mniejszości narodowych toczyły się w obszarze tzw. „gwarancji dla mniejszości”, które były ustalone, wręcz narzucone, przez państwo, na terenie którego zamieszkiwały diaspory. Zapewnione gwarancje traktowane były przez ustawodawców jako akt dobrej woli, co powodowało, że interes państwa, jakim był zachowanie integralności państwowej, stawał się nadrzędnym celem polityki. Taka strategia spychała potrzeby grup mniejszościowych, które pozostawały niezauważone¹. Dopiero koniec II Wojny światowej, a dokładniej pojawienie się dyskursu o prawach człowieka, wpłynął na zwrócenie uwagi na problemy mniejszości narodowych. Rządzący zaczęli ustalać i precyzować specjalne zabezpieczenia dla mniejszości, które znane są pod wspólną nazwą „prawa dla mniejszości”, do których powszechnie zalicza się prawo do zachowania i pielęgnowania m.in. języka, kultury, religii, samostanowienia².

Genezę współczesnej definicji mniejszości narodowej upatruje się w statucie Federalnej Unii Europejskich Grup Narodowościowych z 1949 roku, w którym grupę narodowościową określono jako wspólnotę etniczną, „którą charakteryzują takie cechy, jak własny język, kultura albo tradycje. Nie tworzy ona w swoim kraju rodzinnym własnego państwa albo zamieszkuje stale poza krajem swojego narodu (mniejszość narodowa)”³. Natomiast Komisja Praw Człowieka przy ONZ w 1953 roku ujęła ten termin jako „grupę

¹ J. J. P r e e c e, *Prawa mniejszości*, Warszawa 2007, s. 29.

² *Tamże*.

³ J. B y c z k o w s k i, *Mniejszości narodowe w Europie 1945–1974: (wybrane zagadnienia)*, Opole 1976, s. 10.

pragnącą zachować swe odrębności, opartą o takie cechy wspólne jak rasa, wyznanie lub język”¹. W polskiej literaturze można odszukać wielu analiz niniejszego pojęcia². Wszystkie one mają wspólne elementy: grupa językowo-kulturowa, zamieszkała na obczyźnie, w liczebnej mniejszości. Jednakże dla potrzeb artykułu przyjęte zostały spostrzeżenia Z. Kurcza, który zauważa, że mniejszość narodowa to grupa ludzi żyjących „wśród obcego sobie narodu, o których losie zadecydowały traktatowe zmiany granic, podboje lub migracje, a którzy charakteryzują się wspólnotą pochodzenia lub kultury, odrębnościami językowymi lub religijnymi, odmiennym położeniem społecznym albo tylko świadomością własnej odrębności. Niekiedy wszystkie wymienione tu cechy mogą występować łącznie”³. Naukowiec w swojej definicji zawarł istotne elementy historyczne, socjologiczne oraz psychologiczne. Zwraca jednocześnie uwagę na fakt, że zarówno czynniki obiektywne, jak i subiektywne kształtują świadomość narodowościową wspólnoty. Człowiek utożsamia się z określoną grupą narodową poprzez tradycję przekazywaną przez przodków. Taki przepływ informacji określony został układem pionowym, co oznacza, że wiedza przekazywana jest z pokolenia na pokolenie. Takie samie znaczenie ma przepływ informacji w układzie poziomym, który oznacza, że człowiek uświadamia przynależność narodowościową w ramach swojego pokolenia. Jak można zauważyć te dwie płaszczyzny pozostają ze sobą w ścisłym związku⁴. Ponadto każda osoba ma prawo identyfikować swoją przynależność do danej grupy narodowościowej lub etnicznej na podstawie swojej samoświadomości, jak i również w obrębie swojego odczucia. Oznacza to, że tylko własne poczucie narodowości przesądza o tym, czy ktoś jest członkiem danej grupy narodowej/etnicznej. Fakt ten jest szczególnie ważny, ponieważ daje jednostce wyjątkowe prawo do decydowania o swoim losie, co zauważa Jerzy Wiatr w słowach „podstawowym kryterium jest tu samoświadomość jednostki. Ten jest Polakiem, kto się Polakiem czuje. Nie można być członkiem narodu wbrew swojej woli, co oznacza również, że kto się do przynależności do danego narodu poczuwa, ten powinien być za członka tego narodu uznany”⁵.

Często rolę wyznacznika tożsamości narodowej/etnicznej jednostki przejmuję język, będący pierwotnym tworem każdego społeczeństwa, które poddaje idiom przemianom. Jednak rozpatrując politykę językową należy zwrócić uwagę na fakt, że w naturalny proces kształtowania i rozwijania się języka zostaje odnotowana ingerencja czynnika zewnętrznego. Tym oddzia-

¹ Tamże, s. 10

² J. B y c z k o w s k i, *op. cit.*; H. C h a ł u p c z a k, T. B r o w a r e k, *Mniejszości narodowe w Polsce: 1918–1995*, Lublin 1998; K. K w a ś n i e w s k i, *Zderzenie kultur: tożsamość a aspekty konfliktów i tolerancji*, Warszawa 1982; Z. K u r c z, *Mniejszość niemiecka w Polsce na tle innych mniejszości*, Wrocław 2001; J. W i a t r, *Społeczeństwo, polityka, nauka*, Warszawa 1973.

³ Z. K u r c z, *op. cit.*, s. 3.

⁴ J. W i a t r, *op. cit.*, s. 216.

⁵ Tamże, s. 216.

ływaniem są działania podejmowane przez organy zazwyczaj należące do administracji publicznej. Zatem słusznie można stwierdzić, że polityka językowa nie powinna być omawiana tylko i wyłącznie z filologicznego punktu widzenia, ale również musi być rozważana w oparciu o różne dziedziny m. in. politykę, prawo, kulturoznawstwo itp. Wybitny badacz W. Lubaś scharakteryzował politykę językową jako uprzednio zorganizowaną, wprost zamierzoną działalność pojedynczych instytucji, oddziałujących pozytywnie na kontakty społeczne, w których mowa zajmuje szczególną pozycję. Nadto dodaje, że jest ona wykorzystaniem świadomości językowej jako czynnika identyfikacyjnego użytkowników tej samej mowy, zaś fakt, czy dany język nosi miano języka narodowego czy języka mniejszości narodowych wpływa na rozległość i wyrazistość komunikacyjną¹. Tak więc wszelkie działania wchodzące w skład tej polityki powinny cechować się uporządkowaniem oraz logicznością. Ponadto trzeba wyraźnie zaznaczyć, że w Polsce regulacje dotyczące polityki językowej dokonywane są zarówno na szczeblu krajowym, jak i europejskim.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że Polska nierzadko postrzegana jest jako kraj homogeniczny, stosujący model monolingwalny. Jednakże ten pogląd jest bardzo złudny, ponieważ w myśl ustawy z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym zostały wyodrębnione mniejszości narodowe, do których należą mniejszość: białoruska, czeska, litewska, niemiecka, ormiańska, rosyjska, słowacka, ukraińska oraz żydowska. W tej samej ustawie zostały określone także mniejszości etniczne: karaimska, łemkowska, romska i tatarska². Co prawda, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.³ ustanawia język polski językiem urzędowym, zatem obowiązującym z mocy ustawy, lecz nie narusza to praw mniejszości narodowych wynikających z ratyfikowanych umów międzynarodowych, a także ustaw krajowych. Przykładem umowy międzynarodowej może być Europejska Karta Języków Regionalnych lub Mniejszościowych⁴ obowiązująca w Polsce od 1 czerwca 2009 roku. Wspomniany dokument został sporządzony w celu ochrony europejskich języków regionalnych oraz promowania działań podejmowanych na rzecz ich zachowania. Zarówno polska uchwała o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, a także Europejska Karta Języków Regionalnych lub Mniejszościowych miały istotne znaczenie dla procesu kształtowania polskiej polityki językowej wobec mniejszości narodowych i ich języka. Wymienione w niniejszej pracy artykuły prawne nie są jedynymi normującymi kwestię polityki językowej. W ustawodawstwie polskim ustawą, która w spo-

¹ W. L u b a ś, *Polityka językowa*, Opole 2009, s. 44.

² *Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* (Dz. U. 2005, nr 17, poz. 141).

³ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* (Dz. U. 1997, nr 78, poz. 483).

⁴ *Europejska Karta Języków Regionalnych lub Mniejszościowych* (Dz. U. 2009, nr 137, poz. 1121).

sób pośredni ma wpływ na sytuację językową diaspor, jest ustawa z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim¹. Ustawa w wyraźny sposób gwarantuje członkom diaspory możliwość pielęgnacji własnych tradycji językowych. Natomiast w obszarze przepisów unijnych, również obowiązujących w Polsce, aktami kodyfikującymi prawa mniejszości do pielęgnacji dziedzictwa językowego jest Konwencja Ramowa o ochronie mniejszości narodowych² oraz Traktat Lizboński³, określany mianem traktatu reformującego. Obydwie normy obligują państwa członkowskie UE, które je ratyfikowały, do wspierania członków mniejszości narodowych i etnicznych w zachowaniu tożsamości etnicznej, kulturowej, religijnej oraz językowej m. in. poprzez nauczanie i rozpowszechnianie języków mniejszościowych. Mając powyższe na uwadze należy stwierdzić, iż zarówno Konstytucja, jak i pozostałe akty prawne wpisują się w przyjęty kanon dialogu międzykulturowego, gwarantując kulturową akceptację wszystkim obywatelom Polski. W tym miejscu warto wspomnieć o bilateralnych umowach międzynarodowych, a konkretniej o traktacie między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Białoruś o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy⁴ podpisaną 23 czerwca 1993 r. oraz umowę między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Białoruś o współpracy w dziedzinie kultury, nauki i oświaty⁵ z dnia 27 listopada 1995 r. We wspomnianych dokumentach obywatelom krajów, świadomie wspólnej historii, współistnienia i wzajemnego wzbogacenia kultur oraz bliskości etnicznej narodów, zagwarantowały członkom mniejszości białoruskiej w Polsce, a także mniejszości polskiej na Białorusi prawo do swobodnego zachowania, rozwijania i przejawiania swojej tożsamości etnicznej, kulturowej oraz wyznaniowej⁶. Ponadto w umowie zostały zawarte obustronne postanowienia dotyczące praw dostępu do szkół wyższych, kontynuacji studiów, studiów podyplomowych oraz nadawania stopni naukowych⁷.

Jak już wspomniano, na politykę językową należy spoglądać przez wieloaspektowy pryzmat, uwzględniając nie tylko i wyłącznie czynniki bezpośrednio oddziałujące na język, ale również czynniki, których wpływ na język jest pośredni. W taki sposób przeprowadzona analiza tak złożonego i skomplikowanego zjawiska, jakim jest polityka językowa, gwarantuje jej poprawne zrozumienie i opisanie. Z tego powodu należy w tym miejscu

¹ Ustawa z dnia 7 października 1999r. o języku polskim (zob. Dz. U. 1999, nr 90, poz. 999).

² Konwencja Ramowa o ochronie mniejszości narodowych (Dz. U. 2002, nr 22, poz. 209).

³ Traktat Lizboński (Dz. U. 2009, nr 203, poz. 1569).

⁴ Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Białoruś o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy z 23 czerwca 1993r. (Dz. U. 1993, nr 118, poz. 527).

⁵ Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Białoruś o współpracy w dziedzinie kultury, nauki i oświaty z 27 listopada 1995 r. (Dz. U. 1995, nr 26, poz. 288).

⁶ Zob. Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Białoruś o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy z 23 czerwca 1993 r. (Dz. U. 1993, nr 118, poz. 527).

⁷ Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Białoruś o współpracy w dziedzinie kultury, nauki i oświaty z 27 listopada 1995 r. (Dz. U. 1995, nr 26, poz. 288).

opisać czynniki historyczne oraz demograficzne, obejmujące dane z dwóch spisów narodowych z 2002 i 2011 roku.

Mniejszość białoruską można określić mianem społeczeństwa pogranicza. W wyniku przemian polityczno-historycznych autochtoniczna ludność białoruska znalazła się w nowych granicach Rzeczypospolitej Polskiej, stając się tym samym „obcymi”. Wnikliwe wyjaśnienie terminu pogranicza dostarcza wielu problemów ze względu na jego złożony charakter. W niniejszym artykule odwołano się do spostrzeżeń A. Sadowskiego, który określa ten teren jako obszar „na którym występują trwałe formy kontaktów społeczno-kulturowych zachodzących między dwoma lub więcej sąsiednimi narodami, mniejszościami narodowymi lub grupami etnicznymi nie będącymi narodami oraz ich następstwa w postaci istniejącej tam rzeczywistości społeczno-kulturalnej”¹. Warto również nawiązać do obserwacji J. Nikitorowicza², który dokonuje klasyfikacji terminu na pogranicze: w rozumieniu terytorialnym; treściowo-kulturowe; integracyjne; stanów i aktów świadomości jednostek. Analizując poszczególne pogranicza można stwierdzić, iż mniejszość białoruska wpisuje się w każdy wymieniony rodzaj. Argumentem potwierdzającym jest fakt, że diaspora zamieszkuje obszar niejednorodny, spotykają się i wzajemnie się przenikają na nim różne kultury, języki, religie, narody. Zatem nie można mówić o homogeniczności kulturowo-językowej, tym bardziej, że wykształciła się swoista więź międzykulturowa nakierowana na wzajemną akceptację. To wszystko może prowadzić do utraty narodowego/tożsamościowego „ja”. Jak zauważają badacze³ wśród społeczności białoruskiej obserwuje się zjawisko asymilacji. Wynik Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2002 roku⁴ określił, iż liczba członków mniejszości wynosiła 48737 osób. Natomiast według danych uzyskanych podczas ostatniego spisu narodowego z 2011 roku⁵, z dwóch pytań odnoszących się do deklarowanej przynależności do mniejszości narodowych lub etnicznych oraz deklarowanego używania w domu języka mniejszości narodowej lub etnicznej, a także języka regionalnego, 43878 osoby zadeklarowały przynależność do mniejszości białoruskiej. Z kolei 264482 osoby potwierdziły używanie języka białoruskiego w kontaktach domowych z pozostałymi członkami rodziny. Należy zaznaczyć, że są to dość istotne

¹ A. Sadowski, *Harmonia i konflikty na pograniczach* [w:] *Pogranicza etniczne w Europie. Harmonia i konflikty*, red. Krzysztofek K., Sadowski A., Białystok 2001, s. 11.

² J. Nikitorowicz, *Pogranicze, tożsamość, edukacja międzykulturowa*, Białystok 2001, s. 12–14.

³ M. Barwiński, *Geograficzno-polityczne uwarunkowania sytuacji Ukraińców, Łemków, Białorusinów i Litwinów w Polsce po 1944 roku*, Łódź 2013; E. Czykwin, *Białoruska mniejszość narodowa jako grupa stygmatyzowana*, Białystok 2000.

⁴ [Online], <http://stat.gov.pl/spisy-powszechno/narodowe-spisy-powszechno/narodowy-spis-powszechny-2002/wyniki-narodowego-spisu-powszechnego-2002-narodowos-ci-oraz-jezyka/> [dostęp 25.11.2016].

⁵ [Online], http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/lud_raport_z_wynikow_NSP2011.pdf [dostęp 25.11.2016].

dane zważywszy na fakt, iż ustawodawca zagwarantował możliwość posługiwania się językiem mniejszości w gminach, w których przedstawiciele mniejszości narodowych stanowią większość mieszkańców. Poniżej przedstawiono listę gmin wpisanych w oparciu o art. 10 ustawy z dnia 6 stycznia 2005r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym¹ do Urzędowego Rejestru Gmin, na terenie których można posługiwać się językiem białoruskim jako językiem pomocniczym.

Nazwa gminy	Powiat	Nazwa w j. białoruskim	województwo	Data wpisu
Czyże	hajnowski	Гміна Чыжы	podlaskie	08.02.2010
Hajnówka (miasto)	hajnowski	Гайнаўка	podlaskie	03.12.2007
Hajnówka	hajnowski	Гміна Гайнаўка	podlaskie	28.05.2010
Narewka	hajnowski	Гміна Нараўка	podlaskie	16.06.2009
Orla	hajnowski	Гміна Орля	podlaskie	07.05.2009; od 11.01.2011 białoruskie nazewnictwo dla wybranych miejscowości

Źródło: <http://stat.gov.pl/>

Jak już zostało wspomniane, polityka językowa obejmuje również kwestie związane z nauczaniem języka białoruskiego w szkołach. Regulacje prawne dotyczące edukacji członków mniejszości warunkują liczne obszary edukacyjne m. in.: obligują organy państwowe dopuszczania w programach nauczania własnej historii i kultury, geografii państwa, z którego obszarem kulturowym utożsamia się mniejszość białoruska, a także umożliwiają przeprowadzania egzaminów maturalnych z języka białoruskiego. Ponadto ustawodawca zobowiązuje się do finansowania szkół diaspory. Działania w obrębie wymienionych sfer, mające na celu realizację wymogów edukacyjnych członków mniejszości białoruskiej, zostały wymienione w kolejnych akapitach.

Ministerstwo Edukacji Narodowej przygotowało dla uczniów mniejszości narodowych książki do nauki ich języka narodowego². Należy zaznaczyć, że podręczniki uczniowie i nauczyciele otrzymują bezpłatnie, przez co pozostają własnością MENu. Ponadto podręczniki są egzemplarzami bibliotecznymi, uczniowie korzystają z nich w okresie roku szkolnego. Zamówienia na podręczniki mogą składać tylko i wyłącznie szkoły oraz zarejestrowane punkty nauczania i to w ilości odpowiadającej ilości uczniów plus dwa dodatkowe egzemplarze dla szkolnej biblioteki. Wysyłka książek jest również bezpłatna na podstawie zamówień, na których znajduje się pieczęć szkoły

¹ Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz. U. 2005, nr 17, poz. 141).

² [Online], <https://www.wsip.pl/mniejszosci-narodowe/> [dostęp 24.11.2016].

wraz z podpisem dyrektora placówki potwierdzone przez właściwe kuratorium. Dla mniejszości białoruskiej zostało przeznaczonych 7 pozycji książkowych, z czego 4 dla szkół podstawowych i 3 dla liceów ogólnokształcących. Brak jest wykazu podręczników dla szkół gimnazjalnych. Należy zauważyć, że nie został wymieniony podręcznik dla II klasy szkoły podstawowej *LEMANTAR*. Lista obejmuje następujące książki:

Tytuł	Klasa/Szkoła	Autor	Rok wydania
Podręcznik j. białoruskiego ZARANACZKA	III klasa szkoły podstawowej	T. Rusaczyk	1996
Podręcznik j. białoruskiego SIABRYNKA	IV klasa szkoły podstawowej	T. Jasińska-Socha	1998
Podręcznik do j. białoruskiego WIASNIANKA	V klasa szkoły podstawowej	T. Rusaczyk	1999
Podręcznik do j. białoruskiego KRYNICZKA	VI klasa szkoły podstawowej	T. Jasińska-Socha	1999
Płyta CD do Podręcznika do kształcenia literackiego i kulturowego z jęz. białoruskiego SA SŁOWAM PRAZ STAHODDZI	I klasa liceum ogólnokształcącego	O. Sienkiewicz	2004
Płyta CD do Podręcznika do kształcenia literackiego i kulturowego z jęz. białoruskiego Z WASIL-KOWYCH KRYNIC	II klasa liceum ogólnokształcącego	J. Grygoruk	2004
Płyta CD do Podręcznika do kształcenia literackiego i kulturowego jęz. białoruskiego SUCZASNAJA BIEŁARUSKAJA LITARATURA	III klasa liceum ogólnokształcącego	J. Karczewski	2005

Źródło: <https://www.wsip.pl/mniejszosci-narodowe/>

Liczba podręczników przeznaczonych do nauki języka białoruskiego nie jest zbyt duża. Ponadto do każdego etapu nauki zaproponowany został tylko jeden podręcznik, tak więc nauczyciele nie mają możliwości wyboru, jaki mają nauczyciele np. j. ukraińskiego¹. Jednakże pomimo niewielkiej ilości książek można uznać, że chęć nauki wśród młodzieży jest znaczna. Poniżej zawarte są informacje uzyskane z oficjalnej strony internetowej centralnej komisji egzaminacyjnej², odnoszące się do raportów z egzaminów maturalnych przeprowadzonych w ostatnich 11 latach. Należy zaznaczyć, iż każdego roku wśród abiturientów zdających egzamin dojrzałości z języków mniejszości narodowych najliczniejszą grupę stanowią osoby wybierające język

¹ *Tamże*.

² [Online], <https://www.cke.edu.pl/egzamin-maturalny/> [dostęp 23.11.2016].

białoruski. Dlatego wydaje się słuszne przeanalizowanie ilości osób decydujących się na wybór tego przedmiotu w poszczególnych latach.

- 2005 – 252 osoby przystąpiły do egzaminu maturalnego z języka białoruskiego, w tym 20 osób wybrało poziom rozszerzony;
- 2006 – 271 osób, w tym 52 osoby wybrały poziom rozszerzony;
- 2007 – brak danych;
- 2008 – brak danych;
- 2009 – 240 osób, w tym dwie osoby zdawały egzamin na poziomie rozszerzonym. Z egzaminu zwolniono 26 osób, które były laureatami i finalistami Olimpiady z Języka Białoruskiego;
- 2010 – 264 osoby. Z egzaminu zwolniono 25 osób (laureaci i finaliści Olimpiady);
- 2011 – 264 osoby, w tym jedna osoba zdawała egzamin na poziomie rozszerzonym. Z egzaminu zwolniono 25 osób (laureaci i finaliści Olimpiady);
- 2012 – 255 osób, w tym jedna osoba zdawała egzamin na poziomie rozszerzonym. Z egzaminu zwolniono 20 osób (laureaci i finaliści Olimpiady);
- 2013 – 231 osób, wszystkie wybrały poziom podstawowy.
- 2014 – 250 osób. Z egzaminu zwolniono 18 uczniów (laureaci i finaliści Olimpiady);
- 2015 – 203 osoby. Z egzaminu zwolniono 23 uczniów (laureaci i finaliści Olimpiady);
- 2016 – 198 osób. Z egzaminu zwolniono 16 uczniów (laureaci i finaliści Olimpiady).

Z zebranych danych udało się ustalić, że największą grupą zdających język mniejszości narodowych są uczniowie wybierający język białoruski. Ponadto, jest to grupa, w której najwięcej osób decyduje się zdawać egzamin na poziomie rozszerzonym, do którego wliczani są uczniowie będący laureatami i finalistami Olimpiady z Języka Białoruskiego, organizowanej przez Katedrę Białorutenistyki Uniwersytetu Warszawskiego. Fundusze na ten cel pozyskiwane są z Ministerstwa Edukacji Narodowej¹. Należy zaznaczyć, iż każdego roku ok. 20 uczniów jest laureatami i finalistami wspomnianej Olimpiady. Warto dodać, iż w roku szkolnym 2015/2016 na terenie Polski język omawianej diaspory nauczany był w 25 szkołach podstawowych, 17 gimnazjach, 3 liceach ogólnokształcących oraz w 3 przedszkolach. Nadmienić trzeba, że we wszystkich ośrodkach szkolnych liczba uczniów uczących się języka białoruskiego wynosiła 3040², z czego najwięcej osób uczęszczało do:

- Szkoły Podstawowej Nr 3 w Bielsku Podlaskim – 509 uczniów;
- II Liceum Ogólnokształcącego z Białoruskim Językiem Nauczania w Bielsku Podlaskim – 280 uczniów;

¹ [Online], <http://kb.uw.edu.pl/documents/11382442/11393808/Regulamin+Olimpiady+%C4%99zyka+Bia%C5%82oruskiego+w+Polsce.pdf> [dostęp 23.11.2016].

² [Online], http://poland.mfa.gov.by/uploademb/poland/KCB/ckb_2015_2016_szkoly_z_dnjb.pdf [dostęp 23.11.2016].

- II Liceum Ogólnokształcącego z Dodatkową Nauką Języka Białoruskiego w Hajnówce – 251 osób;

Natomiast najmniejszą liczbę uczniów odnotowano w szkołach:

- Gimnazjum nr 3 z Oddziałami Integracyjnymi w Hajnówce – 4 osoby;
- Niepublicznej Szkole Podstawowej nr 1 w Bielsku Podlaskim – 5 osób;
- Gimnazjum w Kleszczelach – 6 osób;
- Gimnazjum w Białowieży – 7 osób;
- III Liceum Ogólnokształcące w Białymstoku – 7 osób.

Należy wspomnieć, iż w 2014 roku przyjęto Strategię Rozwoju Oświaty Mniejszości Białoruskiej¹, opracowaną wspólnie przez przedstawicieli administracji rządowej i samorządowej oraz przedstawicieli diaspory. Jej celem jest analiza sytuacji oświaty mniejszości oraz wypracowanie rozwiązań, które pozwolą we właściwy sposób podejmować działania służące podtrzymywaniu jej tożsamości narodowej, językowej i kulturowej uczniów przynależnych do mniejszości. Dokument uwzględnia charakterystykę mniejszości, omawia występujące w jej środowisku zjawiska i problemy, a także pozwala poszukiwać najwłaściwsze rozwiązania w tych dziedzinach, które mają największy wpływ na jakość kształcenia. Ponadto trzeba podkreślić, że dotacje, dokładniej subwencje ogólne, udzielane na realizację zadań edukacyjnych dla mniejszości białoruskiej należą do najwyższych udzielanych przez Ministra Edukacji Narodowej. Studia z tego zakresu odbywają się na Uniwersytecie Warszawskim – Katedra Białorutenistyki, na Uniwersytecie Białostockim – Etnofilologia Białoruska oraz na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie – Zakład białorutenistyki². Dodatkowo na nielicznych uniwersytetach jest możliwość wybrania języka białoruskiego jako przedmiotu do wyboru.

Kolejną sferą, na którą ma wpływ polityka językowa, jest działalność kulturowa mniejszości białoruskiej. Badacze tej dziedziny opowiadają się za tezą, iż w ostatnich latach aktywność kulturowa diaspory uległa znacznemu osłabieniu³. Z tego powodu wydaje się za uzasadnione dokładne przeanalizowanie i wymienienie stowarzyszeń Białorusinów. Na oficjalnej stronie Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji⁴ zostały również zawarte informacje o dofinansowaniach na rzecz realizacji zadań mających na celu ochronę, zachowanie i rozwój tożsamości kulturowej i języka białoruskiego. Wybrane

¹ [Online], http://www.kuratorium1.home.pl/kuratorium2/jez_mniej/str_rozw.pdf [dostęp 23.11.2016].

² [Online], http://poland.mfa.gov.by/pl/bilateral_relations/bialorusini/uczelnie/ [dostęp 23.11.2016].

³ M. B a r w i ń s k i, *Geograficzno-polityczne uwarunkowania sytuacji Ukraińców, Łemków, Białorusinów i Litwinów w Polsce po 1944 roku*, Łódź 2013; A. M i r o n o w i c z, *Specyfika pogranicza polsko-białoruskiego, Sąsiedztwo i pogranicze – między konfliktem a współpracą* tom II, red. R. Łosia i J. Reginii-Zacharskiego, Łódź 2013.

⁴ [Online], <http://mniejszosci.narodowe.mswia.gov.pl/mne/komisja-wspolna/aktualnosci/8560,Minister-Administracji-i-Cyfryzacji-przyznal-dotacje-na-wspieranie-tozsamosci-ku.html> [dostęp 23.11.2016].

dane pochodzą z 2015 roku i odnoszą się do decyzji Ministra Administracji i Cyfryzacji z dnia 16 grudnia 2014 roku:

- Stowarzyszenie Muzeum i Ośrodek Kultury Białoruskiej w Hajnówce:
 - POGOŃ z kulturą i sztuką.
- Centrum Edukacji Obywatelskiej Polska – Białoruś:
 - Spowodowanie nadania audycji radiowych w języku białoruskim dla mniejszości białoruskiej zamieszkującej Białystok i Białostoczną w 2015 roku.
- Białoruskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne:
 - Prezentacja Zespołów Obrzędowych,
 - Prezentacja Zespołów Kolędniczych „Gwiazda i Kolęda”,
 - Święto Kultury Białoruskiej,
 - Ogólnopolski Festiwal „Piosenka Białoruska 2015”,
 - Białoruskie Festyny Ludowe w 10 miejscowościach województwa podlaskiego,
 - KUPALLE,
 - Konkurs "Śpiewające rodziny",
 - KALENDARZ BIAŁORUSKI – rocznik 2015.
- Towarzystwo Kultury Białoruskiej:
 - Konkurs szkolnych zespołów teatralnych,
 - Konkurs recytatorski "Ojczyście słowo",
 - Konkurs "Sceniczne słowo",
 - Działalność białoruskich amatorskich zespołów artystycznych,
 - Konkurs "Piosenka Białoruska" dla dzieci i młodzieży z przedszkoli, szkół podstawowych i gimnazjalnych.
- Stowarzyszenie OrthNet:
 - "BIAŁORUSKIE SMAKI PODLASIA – opowieść o mniejszości przez pryzmat kuchni". Promocja dziedzictwa kulinarnego z obszarów zamieszkałych przez białoruską mniejszość narodową na portalu KUCHNIA.cerkiew.pl.
- Białoruskie Towarzystwo Historyczne:
 - Białoruskie Zeszyty Historyczne Nr 43, 44,
 - „Bieżeństwo” 1915 roku w historii i tradycji Białorusinów Podlasia – konferencja.
- Białoruskie Stowarzyszenie Literackie BIAŁOWIEŻA:
 - Wydanie rocznika literacko-artystycznego i białorusoznawczego "TERMOPILE" nr 19 (w języku białoruskim).
- Rada Programowa Tygodnika NIWA:
 - Wydawanie tygodnika społeczno-kulturalnego NIWA w języku białoruskim w roku 2015,
 - XVIII Polsko-Białoruskie Warsztaty Literackie "Biazmieżża".
- Stowarzyszenie Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach:
 - Bieżeństwo 1915–1921. Wydanie książki z serii "Historia i kultura podlaskich Białorusinów",

- Białoruskie warsztaty etnograficzno-muzyczne na Ziemi Nadbużańskiej,
- Pamięć Bieżeństwa. Zajęcia edukacyjne oraz białoruski obóz historyczno-artystyczny,
- ŻEMERWA. Działalność studia i zespołu folkloru tradycyjnego podlaskich Białorusinów,
- Działalność artystyczna amatorskiego zespołu pieśni białoruskiej "MAŁANKA".
- Fundacja MUZYKA CERKIEWNA:
 - Mniejszość białoruska w kulturze regionu - XIII Białowieskie Integracje Artystyczne "Peretocze 2015".
- Szczyty –Związek na rzecz Edukacji i Promocji Kultury Białoruskiej.

Na podstawie przedstawionych danych można dostrzec, że stowarzyszenia otrzymują dofinansowania na publikacje prasowe, książkowe, warsztaty, a także obozy ukazujące ich uczestnikom piękno oraz bogactwo kultury i języka, z których wyrosli. Dostrzegalne są jednocześnie subwencje przeznaczone na działalność artystyczną zespołów wykonujących pieśni białoruskie, organizowanie licznych konkursów z różnych dziedzin m. in. recytatorskie, taneczne. Promocja zwyczajów i obrzędów białoruskich odbywa się również poprzez prezentacje potraw charakterystycznych dla regionu, w którym żyje mniejszość białoruska. Należy zaznaczyć, iż poza w/w instytucjami na terenie Polski istnieją także inne organizacje białoruskie, jednakże nie zostały wymienione ze względu na fakt, iż nie ubiegały się o dotację udzielaną przez Ministra Administracji i Cyfryzacji. Pozostałe stowarzyszenia wyszczególnia M. Barwiński w publikacji *Geograficzno-polityczne uwarunkowania sytuacji Ukraińców, Łemków, Białorusinów i Litwinów w Polsce po 1944 roku*. Badacz podaje również strukturę przestrzenną organizacji białoruskich w 2012 roku.

Podtrzymywanie więzów językowych wśród członków mniejszości odbywa się także poprzez nadawanie audycji w języku białoruskim. Widoczne ślady polityki językowej odnaleźć można w ustawie z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji¹, która określa zadania mediów publicznych, jakimi są m.in. obrona kultury narodowej i różnorodności kulturowej, wspieranie procesu demokratycznego. Jednakże trzeba w tym miejscu przytoczyć spostrzeżenia pierwszego prezesa Radia Białystok, Jerzego Muszyńskiego, który stwierdza, iż „struktura zamieszkania mniejszości narodowych w Polsce jest taka, że w sposób naturalny programy dla mniejszości narodowych znalazły się tylko w rozgłośniach regionalnych. Jedynie diaspora ukraińska jest szerzej rozproszona, natomiast reszta mniejszości mieszka w dość zwartych skupiskach”². Warto dodać, że na antenie Radio Białystok ukazuje

¹ Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji.

² J. Muszyński: za A. Ryckowskiego, *Słuchalność programów dla mniejszości narodowych emitowanych przez polskie Radio Białystok na podstawie badań audytorium radiowego instytutu Millward Brown SMG/KRC* [w:] *Pogranicze. Studia społeczne*, t. XVIII, s. 201.

się najwięcej audycji przeznaczonych dla mniejszości narodowych m. in. białoruskiej i ukraińskiej¹. W poniższej tabeli przedstawiono wszystkie audycje, jakie są wspierane z budżetu Ministra Administracji i Cyfryzacji w publicznych oraz niepublicznych stacjach radiowych i telewizyjnych. Najnowsze dane dotyczące tej kwestii pochodzą z 2014 roku.

Tytuł audycji	Czas trwania	Częstotliwość nadawania	Nazwa stacji radiowej lub telewizyjnej
Z Podlasia Rodem	50	raz w tygodniu + powtórki	Białoruskie Radio Racja ²
Podlaski Tydzień	50	raz w tygodniu + powtórki	Białoruskie Radio Racja
Podlaski Koncert Życzeń	150	raz w tygodniu + powtórki	Białoruskie Radio Racja
Kultura Bez Granic	50	raz w tygodniu + powtórki	Białoruskie Radio Racja
Audycja Kulturalna dla Młodzieży	25	raz w tygodniu + powtórki	Białoruskie Radio Racja
Literatura dla Młodzieży	10	2 razy w tygodniu + powtórki	Białoruskie Radio Racja
Audycja Krajoznawcza	50	9 razy w roku + powtórki	Białoruskie Radio Racja
Tydzień Białoruski	22	raz w tygodniu + powtórki	TVP 3 Białystok ³
Pod Znakiem Pogoni	20	7 razy w tygodniu	Radio Białystok
Duchowe Spotkania	15	raz w tygodniu	Radio Białystok
Przed wyjściem do cerkwi	15	raz w tygodniu	Radio Białystok
Pożądalna Piosenka	25	raz w tygodniu	Radio Białystok

Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z powyższych informacji, programy radiowe i telewizyjne dedykowane mniejszości białoruskiej są nadawane przez regionalne ośrodki radiowe lub telewizyjne, takie jak Radio Racja, Radio Białystok i TVP 3 Białystok. Należy zaznaczyć, że wszystkie audycje, z wyjątkiem *Pod Znakiem Pogoni*, która codziennie ukazuje się na antenie Radia Białystok, mają charakter periodyków pojawiających się raz w tygodniu, kilka razy w roku. W większości programy nadawane są na antenie prywatnego radia, Radio Racja.

Z analizy wybranych zagadnień dotyczących mniejszości białoruskiej wynika, iż działania podejmowane przez polskiego ustawodawcę są oparte na ogólnym schemacie zadań, podtrzymujących świadomość tożsamości narodowej i etnicznej, przeznaczonych dla wszystkich mniejszości narodowych. Jedynym dokumentem opracowanym przy współpracy administracji państwowej oraz diaspory białoruskiej była Strategia Rozwoju Oświaty

¹ [Online], <http://www.radio.bialystok.pl/> [dostęp 25.11.2016].

² [Online], <http://onlineradiobox.com/pl/radoracja/> [dostęp 25.11.2016].

³ [Online], <https://bialystok.tvp.pl/> [dostęp 25.11.2016].

Mniejszości Białoruskiej, uzgodniona i przyjęta w 2014 roku. Jednakże wyraźnego zaznaczenia wymaga fakt, iż dotacje i fundusze przekazywane w celu utrzymywania i pielęgnowania kultury oraz języka białoruskiego, a także innych kwestii związanych z wymienionymi zagadnieniami, należą do jednych z największych, jaki poszczególne ministerstwa udzielają diasporze białoruskiej. Dofinansowania umożliwiają m. in. wydawania prasy, czy to w języku polskim czy też w języku białoruskim, traktującej o najważniejszych wydarzeniach dla mniejszości białoruskiej pochodzących z życia kulturalnego, gospodarczego, samorządowego. Zwarzywszy na fakt, iż mniejszość białoruska zamieszkuje obszar na styku dwóch silnych kultur, może dochodzić do słabej ekspansywności własnej tradycji językowej. Z tego powodu ustawodawca powinien nieustannie, a także w porozumieniu z członkami diaspory, podejmować nowe działania, które zapewnią kultywowanie języka białoruskiego wśród osób pochodzenia białoruskiego.

Anna Lewandowska

Belarusian Minority and Language Policy

A b s t r a c t

Each language undergoes natural processes of shaping and evolving in society, where it is used. However, a deeper analysis shows that the public authority interferes with the initial processes that take place in the language of a specific community. All those practices are known as a language policy. It is designed to promote and cultivate the language, especially the dialect of minorities' forefathers that lived in the Republic of Poland. It is necessary to notice that various factors influence the language policy. For that reason, the issue has to be examined with interdisciplinarity in mind. This article addresses selected problems that correspond to the activities in favour of the Belarusian minority.